

Homoseksualiteit en de Rooms-katholieke Kerk

Meer dan in enige andere kerk, gaapt er in de Rooms-katholieke Kerk (RKK) wereldwijd een grote kloof tussen de officiële leer omtrent (homo)seksualiteit en wat gewone gelovigen hier van vinden.

Wij geven hier een kort overzicht van relevante gebeurtenissen in de RKK in Nederland van 1960 tot heden (2006).

Emancipatie

Vanaf de jaren '50 vindt in de RKK een grote omwenteling plaats in het denken over seksualiteit en relaties. Met name de radiolezingen die de katholieke psychiater dr. Trimbos in 1960-1961 voor de KRO houdt, met thema's als *Gezin en huwelijk*, en *Gehuwd en ongehuwd*, hebben grote invloed. Hij plaatst seksualiteit in een relationeel perspectief dat breder is dan huwelijk en voortplanting - de kaders waarbinnen seksualiteit in de traditionele rooms-katholieke leer altijd geplaatst was. De kritiek op de traditionele moraal houdt ook een sterke nadruk op het persoonlijk geweten van mensen in. Zo komt er ook ruimte voor homoseksualiteit. Ook buiten de kerken vinden grote veranderingen plaats. Zo wordt in 1971 het beruchte artikel 248bis afgeschaft, waardoor homoseksueel contact tussen een meerderjarige en een minderjarige niet langer strafbaar is.

Reactie

Uiteraard komt er van hogerhand een tegenbeweging op gang tegen de geschetste ontwikkelingen, die niet alleen in Nederland plaats vinden. In 1975 publiceert de Heilige Congregatie voor de Geloofsleer een verklaring over enkele vraagstukken van seksuele ethiek: *Persona Humana*. In deze verklaring wordt homoseksualiteit op twee gronden veroordeeld: vanuit de natuurwet¹ en op grond van de bijbel.

Voorechtelijk geslachtsverkeer, zelfbevrediging en het beleven van homoseksualiteit worden afgewezen. Wel is er enig begrip voor homo's: ze moeten in het pastoraat "met bedachtzame zachtzinnigheid" worden opgevangen, "in de hoop hun moeilijkheden en sociale onaangepastheid eens te zullen overwinnen". Homoseksueel gedrag ziet men op grond van de bijbel als "zwarte misvormingen".

In de daarop volgende jaren stellen de bisschoppen Simonis en vooral Gijsen zich voluit achter deze katholieke leer op, terwijl de bisschoppen Bluysen en Ernst zeggen zich in te willen zetten voor een volwaardige plaats van homoseksuelen binnen de kerk. Toch nemen zij niet echt afstand van de officiële leer, al bepleiten ze wel een meer pastorale benadering. Zo zegt bisschop Bluysen voor de televisie: "Het komt er op aan in de pastorale omgang met elkaar mensen nabij te zijn, elkaar niet te veroordelen, maar elkaar op de weg te zetten, de weg van Jezus Christus."² Het lukt de bisschoppen niet om in 1979 (op verzoek van Rome) met een gezamenlijke uitspraak te komen.

Kritische geluiden

Bij de Katholieke Raad voor Kerk en Samenleving verschijnt in 1979 een nota *Homofielen in de samenleving*. Deze nota is enerzijds gericht aan de bisschoppen en anderzijds aan de katholieke geloofsgemeenschap. Men breekt hierin voorzichtig een lans voor een andere benadering van 'homofielen', zodat er voor hen meer ruimte in de kerk kan zijn.

Al spoedig komt er een meer radicale beweging op gang: in 1980 wordt het *Werkverband van Katholieke Homofiele Pastoraal-Werkenden* opgericht (later: *Werkverband van Katholieke Homo-Pastores*, WKHP). Deze groep wil het personeelsbeleid van de kerk kritisch bezien en de meningsvorming binnen het kerkelijk kader en aan de basis beïnvloeden. Als homopastores streven ze naar openheid - dat levert weliswaar problemen op met de kerkelijke leer, maar het maakt de homopastor en diens pastorale beweging authentieker.

De organisatie voert een enquête uit onder priesters en pastoraal werkenden in het bisdom Utrecht. De resultaten verschijnen in 1983 in het rapport *Homo en Pastor*. Het blijkt dat een grote meerderheid van de ondervraagden afstand neemt van de officiële moraal van de kerk. In het pastorale gesprek met homoseksuelen adviseren zij deze hun gevoelens te aanvaarden en hun leven naar hun eigen geweten in te richten. Toch heeft deze meerderheid twijfels of een homopastor wel in de praktijk van het werkveld zou

¹ 'Natuurwet is een typisch rooms-katholiek begrip. Het staat voor de gedachte dat er een onveranderlijke wet is, die vastligt in de natuur van de mens, in dit geval: dat seksualiteit uitsluitend gericht is op de voortplanting.

² Jan van Hooydonk 1988: 160.

kunnen functioneren. Ruim 8% van de ondervraagden verklaart zelf homo te zijn; een gegeven waar zij meestal 'prudent' mee omgaan, dat wil zeggen ze leiden een dubbelleven.

Verharding

De ruimte die rooms-katholieke homoseksuelen zichzelf in de kerk gunnen, niet alleen in Nederland maar bijvoorbeeld ook in Amerika, wordt vanuit Rome met schrik gade geslagen. Op 1 oktober 1986 verschijnt de *Brief van de Congregatie voor de Geloofsleer aan de bisschoppen van de katholieke kerk over de pastorale zorg voor homoseksuelen*. In deze brief van kardinaal Joseph Ratzinger (de huidige paus Benedictus XVI) wordt de verklaring uit 1975 aangescherpt. Geweld tegen homo's wordt begrijpelijk genoemd en homo's krijgen de schuld van de aids-epidemie. In de kerk mogen enkel mensen worden aangesteld die de leer van de kerk onderschrijven. Rooms-katholieke instanties als kerken en scholen wordt verboden ruimtes te verhuren aan 'organisaties die de leer van de kerk willen ondermijnen'. Het WKHP reageert geschokt: "Wij schamen ons er voor dat een dergelijke brief geschreven wordt door de leiding van de kerk waarin wij als homoseksuele pastores werken."³

Als reactie op die brief verenigen zich in Amerika een aantal priesters en gelovige leken in de beweging Dignity. Op 11 augustus 1987 wordt Dignity Nederland opgericht door Jhr. Floris Michiels van Kessenich.

Oog in oog en een geloofsdoek

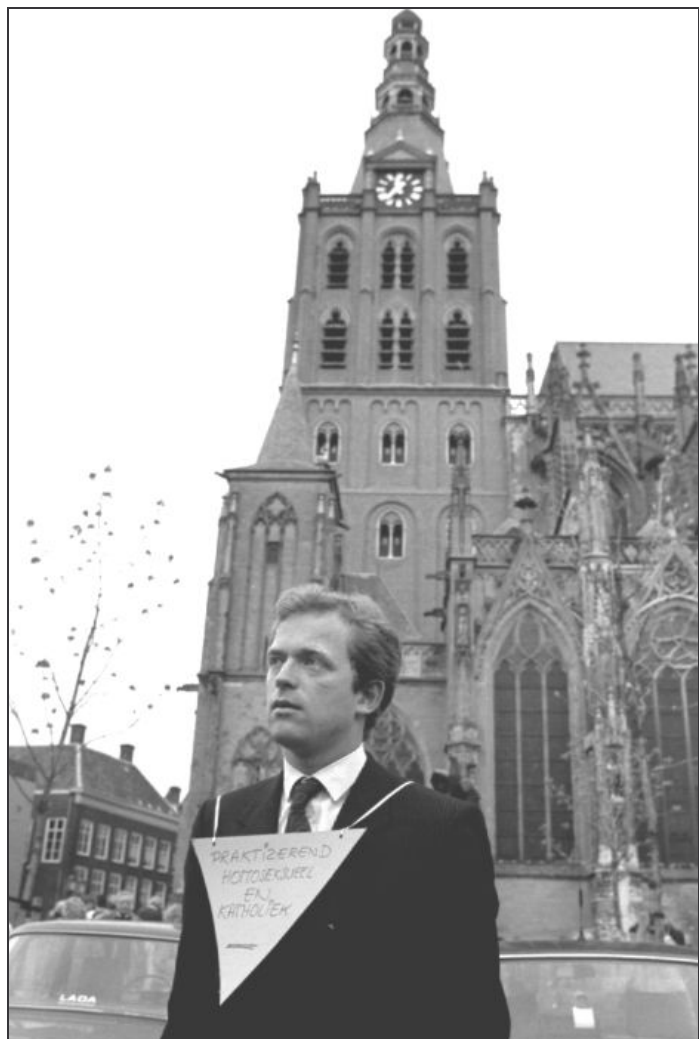
Als bisschop Ter Schure (Den Bosch) zegt dat hij zich wil houden aan het standpunt van Rome dat praktiserende homo's de communie moet worden geweigerd, gaat Floris Michiels van Kessenich op Eerste Paasdag 1987 getooid met een roze driehoek in Den Bosch ter communie – de actie 'Oog in oog met de bisschop' (de bisschop gaat de confrontatie niet aan).

Eerder was op 8 mei 1985 was op het Malieveld in Den Haag een manifestatie georganiseerd met het oog op het aanstaande bezoek van de paus aan Nederland, om 'het andere gezicht van de kerk' te laten zien. Dit was het begin van de Acht Mei Beweging, die lesbo's en homo's in de kerk altijd voluit heeft gesteund. Het WKHP sloot zich aan als één van de participanten van deze beweging. Voor de manifestatie van 9 mei 1987 wordt de aangesloten groeperingen gevraagd een 'geloofsbrief' te presenteren. De geloofsbrief van het WKHP is een wandkleed waarop een (mannelijke) pastor wordt omhelsd door een man met ontbloot bovenlichaam.

hiernaast:

Jhr. Floris Michiels van Kessenich

foto Jon Kuiper

Tot zegen geroepen

In 1989 publiceert het WKHP haar eerste brochure: *Tot zegen geroepen, een pastorale brief over geloof en (homo)seksualiteit*. Kardinaal Simonis gaf (februari 1988) de aanleiding tot het schrijven van deze pastorale brief door het WKHP ter verantwoording te roepen over de hierboven genoemde geloofsdoek, en met name over de kaart die daarvan verspreid is. *Tot zegen geroepen* heeft tot doel binnen de kerk een open gesprek over relaties en seksualiteit op gang te brengen. De brief schetst enkele historische ontwikkelingen, zet uiteen welke ruimte er binnen de kerk bestaat voor zo'n gesprek en geeft aan welke inbreng de deelnemers aan dit gesprek kunnen hebben. Tenslotte worden praktische suggesties en aanbevelingen gegeven. De brief is in vele talen vertaald.

³ Verklaring van het WKHP, oktober 1986.

Roze Zaterdagvieringen

Vanaf 1989 wordt er op Roze Zaterdag een oecumenische viering georganiseerd. Deze traditie is gestart door Kees Posthumus, emancipatiewerker van het Landelijk Coördinatiepunt groepen kerk en homoseksualiteit (LKP), opgericht in 1987. Aan zo'n viering nemen gemiddeld ca. 900 homo's en lesbo's deel. Er is dus steeds een groot kerkgebouw nodig. Daardoor valt de keuze nogal eens op een rooms-katholiek kerkgebouw. Vaak is dat geen enkel probleem, zoals bijvoorbeeld in 1990 als de keuze op de Paterskerk van het Dominicanerklooster in Zwolle valt. Over de St. Laurentiuskerk in Alkmaar (1991) ontstaat nogal wat discussie, omdat bisschop Bomers er moeite mee heeft, en voor Haarlem (1996) is de nieuwe St. Bavo (de kathedrale kerk van deze bisschop) de plaats van handeling. Dank zij de vasthoudendheid van de pastoor van deze kerk (de plebaan), en dank zij het feit dat de viering mede onder verantwoordelijkheid van de Raad van Kerken plaats vindt, kan deze doorgang vinden.

Nieuwe bisschop

In 1999 wordt bisschop Möller van Groningen opgevolgd door bisschop Eijk. Zelden is er bij de benoeming van een bisschop zoveel consternatie in het land. *Hervormd Nederland* publiceert uittreksels uit zijn collegedictaten (Eijk is docent aan de Limburgse priesteropleiding in Rolduc). Eijk vond als moraaltheoloog dat homoseksualiteit een ontwikkelingsstoornis is, dus homoseksuelen moeten naar de psycholoog worden doorverwezen. Diverse mensen en instanties in het noorden van het land spreken de aanstaande bisschop op zijn opvattingen aan. Hij zegt uiteindelijk toe dat hij zijn dictaten (wanneer ze ooit nog eens gebruikt gaan worden) zal aanpassen aan nieuwe wetenschappelijke inzichten over homoseksualiteit (als bisschop heeft hij zulk lesmateriaal echter niet meer nodig).

Dialoog op diocesaan niveau

In de periode van oktober 1999 tot oktober 2000 probeert het WKHP met de bisschoppen in gesprek te komen. Met zes van de zeven bisdommen lukt het een afspraak te maken. De gesprekken geven een uiteenlopend beeld. In drie bisdommen is de inzet van het bestuur duidelijk gericht op het zoeken naar ruimte voor homoseksuele gelovigen, maar concretisering in de praktijk blijkt moeilijk, wat leidt tot een beleid van afwachten in welwillendheid. Er is wel enige pastorale ruimte, maar men is niet in staat om het onderwerp op een positieve wijze aan de orde te stellen. In de andere drie bisdommen ontbreekt enig bewustzijn van een pastoraal probleem volledig. Men kan slechts de kerkelijke leer verdedigen, als louter gericht op het het geluk van mensen. Er is geen ontvankelijkheid voor het verlangen naar erkenning van homoseksuele vriendschap en affectiviteit als een goede zaak.

Hoe hopeloos hun missie is, ontdekt het WKHP wanneer in juni 2000 de bisschoppen zonder enig overleg met hun richtlijnen komen waarin wordt gesteld dat "de kerkelijke viering van een levensverbintenis tussen twee personen van hetzelfde geslacht in de RKK niet mogelijk is."⁴

Tot zegen bereid

In december 2000 publiceert het WKHP haar tweede brochure, een pastorale brief over het vieren van vriendschap *Tot zegen bereid, een pastorale brief over het vieren van vriendschap*. Met deze brief markeert het Werkverband zijn twintigjarig bestaan.

Een document voor katholieke politici

Op 31 juli 2003 publiceert het Vaticaan een document van de Congregatie voor de Geloofsleer waarin een aantal overwegingen staan ten aanzien van de wettelijke erkenning van homoseksuele verbintenissen.⁵ In dit document roept het Vaticaan politici op om tegen wetten te stemmen die homoseksuele relaties een wettelijke status geven. Wereldwijd komen protesten los en in Nederland worden er zelfs Kamervragen gesteld door Ineke van Gent: hiermee overschrijdt het Vaticaan de scheiding van kerk en staat. De overwegingen zijn volgens het document niet alleen bedoeld voor katholieke politici maar voor iedereen die "is toegewijd aan het aanmoedigen en verdedigen van het algemeen belang in de samenleving".⁶

Een nieuwe paus

In 2005 overlijdt paus Johannes Paulus II. Hij wordt opgevolgd door paus Benedictus XVI, voorheen bekend als kardinaal Ratzinger. Deze was als secretaris van de congregatie voor de Geloofsleer al vele jaren verantwoordelijk voor de teksten die vanuit het Vaticaan de wereld in gingen. De vrees dat homo's en lesbo's van hem geen nieuwe, betere visie op homoseksualiteit zouden kunnen verwachten, wordt eind 2005 bewaarheid.

⁴ Tot zegen bereid, p. 11-12.

⁵ Sinds 1 januari 1998 kent Nederland het zgn. geregistreerd partnerschap. Dit staat open voor zowel relaties tussen twee vrouwen als twee mannen, alsook voor paren van man en vrouw. Vervolgens is sinds 1 april 2001 het huwelijk opengesteld voor personen van gelijk geslacht.

⁶ http://www.rorate.com/rorate/scripts/nws_art.php?id=3577

De Vaticaanse instructie

Op 29 november 2005 verschijnt de Vaticaanse instructie over het weren van homo's van priesteropleidingen. De tekst van dit document is dan al uitgelekt, vandaar dat het Werkverband van Katholieke Homo-Pastores al op 24 november een perscommuniqué kan uitgeven waarin het zijn bezorgdheid en teleurstelling uit. Het WKHP wijst er op dat het kerkelijk leergezag zich blijft baseren op een achterhaalde visie op homoseksualiteit als een ongeordende realiteit die tegen de natuurwet indruist. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen 'diepgewortelde homoseksuele neigingen' en homoseksuele gevoelens 'van voorbijgaande aard' – een onderscheid dat ook al in de verklaring uit 1975 optrad, maar dat in de wetenschap al lang niet meer gehanteerd wordt. De bisschoppenconferentie geeft op 29 november meteen een reactie, in een lofzang op het celibaat, alsof een homo minder dan een hetero tot celibatair leven in staat is. Het is niet verbazingwekkend dat de bisschoppen nauwelijks op het onderwerp van de instructie ingaan – van sommige bisschoppen kan worden aangenomen dat ze de instructie van harte zullen accepteren, van andere niet.

Hoewel deze instructie slechts over priesterseminaries gaat, betekent het in feite ook een diskwalificatie van alle openlijk homoseksuele (celibatair levende) priesters en homoseksuele pastoraal werkenden. Zelfs hetero's die de homobeweging ondersteunen, zullen voor de priesteropleidingen worden afgewezen.

Vanuit de hele wereld is op de instructie gereageerd: door bisschoppenconferenties, homo-pastores, de gelovige homobeweging en vanuit vrouwenkerk-groeperingen. In Amerikaanse reacties vanuit die laatste kringen wordt verwezen naar wat velen veronderstellen dat de achterliggende reden is waarom deze instructie is gepubliceerd: geruchtmakende zedenschandalen waarin Amerikaanse priesters een rol speelden, en waarin voor zeer veel geld slachtoffers schadeloos gesteld moesten worden. Ter illustratie de kop en de eerste twee zinnen van een artikel uit The Boston Globe:

"What about girl victims? Where is the long-awaited vatican policy that would protect women and girls from priests who cannot control their 'heterosexual tendencies'? Where is the plan to evaluate every heterosexual seminarian to 'assure that the candidate does not have sexual disorders that are incompatible with priesthood'?"

Een klaagzang in plaats van een loflied op het celibaat zou meer gepast zijn.

hiernaast:

het geloofsdoek van het WKHP,
gepresenteerd op de manifestatie
van de Acht Mei Beweging,
9 mei 1987

Voor dit overzicht is onder andere gebruik gemaakt van de tekst die Kees Posthumus in 1992 als emancipatiewerker van het LKP schreef. Aanvullingen zijn van de hand van Arie Borgdorff, Lodewijk Palm en Gea Zijlstra.

Gebruikte Literatuur:

Hooydonk, Jan van (1988). Homoseksualiteit en katholieke kerk in Nederland. p. 151-167 in: Erik Borgman, Bert van Dijk en Theo Saleminck, De vernieuwingen in katholiek Nederland – Van Vaticanum II tot Acht Mei Beweging. De Horstink, Amersfoort/Leuven.

RKnieuws.net – <http://www.rorate.com/>

Werkverband van Katholieke Homo-Pastores (z.j., 2002) Tot zegen bereid. Pastorale brief over het vieren van vriendschap. Gooi & Sticht.